

TARİX**UOT 94 (479.24)****BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ-100****S.M.KİROV ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT UNIVERSİTETİNDƏ
(BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİ) TƏLİM-TƏRBİYƏ VƏ
PARTİYA-SİYASİ İŞİN VƏZİYYƏTİ HAQQINDA.
UNİVERSİTETDƏ ŞƏRQŞÜNAS KADRLARIN HAZIRLANMASI
(Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsi
bürosunun 22 may 1948-ci il (№661/4) tarixli qərarı)****İ.X.ZEYNALOV*****Bakı Dövlət Universiteti******Zeynalov_Ibrahim@hotmail.com***

Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. O, yarandığı gündən Azərbaycanda elmi inkişaf etdirən mərkəzə çevrilmişdir. Ölkəmizdə yaranmış elmi- tədqiqat institutlarının əksəriyyəti, elm ocaqlarının hamısı öz başlanğıcını Bakı Dövlət Universitetindən götürmüşdür.

Bakı Dövlət Universiteti elm və təhsil məbədi olmaqla yanaşı hər zaman Azərbaycan dilinin inkişafında, milli şüurun, vətənpərvərlik ruhunun inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş bir mərkəz rolunu oynamışdır.

HEYDƏR ƏLİYEV

Məqalədə Azərbaycan Dövlət Universitetinin yaradılmasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti rəhbərinin rolundan bəhs olunur və Universitetin keçdiyi tarixi yola nəzər salınır. Məqalədə əsas diqqət yetirilən məsələlərdən biri müharibədən sonrakı dövrdə Universitetin ictimai-siyasi, təlim-tərbiyə, tədris, siyasi-ideoloji sahələrdə və kadr hazırlığı ilə bağlı fəaliyyətinin araşdırılmasıdır. Məqalədə Azərbaycan K(b)P MK-nın büro iclasında Azərbaycan Dövlət Universitetinin təlim-tərbiyə, tədris, siyasi-ideoloji sahədə, həmçinin kadr hazırlığı ilə bağlı fəaliyyətinin müzakirə sənədləri, qəbul edilən müvafiq qərarlar öyrənilir və şərh edilir.

Məqalə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin işlər idarəsinin Siyasi Sənədlər Arxivinin materialları: Fond 1, siyahı 33, iş 58; siyahı 43, iş 102 əsasında işlənmişdir.

Həmçinin məqalədə Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin “S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə və partiya-siyasi işinin vəziyyəti haqqında” bürosunun 22 may 1948-ci il tarixli qərarının və “S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetində şərqşünas kadrların hazırlanması işinin yaxşılaşdırılması

haqqında” S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru akademik Yusif Məmmədəliyevin Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi İ.D.Mustafayevə məktubunun təhlili və şərhli başlıca yer tutur.

Açar sözlər: Azərbaycan Kommunist Partiyası, Mərkəzi Komitə, büro, təlim- tərbiyə, partiya-siyasi, Azərbaycan Dövlət Universiteti, professor, dosent, aspirant, doktorant, kafedra, şərqşünas, dissertasiya, qərar, I katib, Elmlər Akademiyası

Bakı Dövlət Universiteti respublikamızın ilk təhsil ocağı olmaqla Azərbaycanda ali təhsilin, mədəniyyətin inkişafında həlledici rola malikdir. Ali məktəbin flaqmanı olan Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan elminin inkişafına güclü təsir göstərmiş, yüksək ixtisaslı milli kadrların hazırlanmasında, yeni-yeni elmi istiqamətlərin formalaşdırılmasında, dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunmasında, eləcə də mədəni-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması və inkişafı yolunda, ölkəmizdə onlarla ali təhsil və elm ocaqlarının yaranmasında müstəsna rol oynamışdır. Bakı Dövlət Universiteti fəaliyyət göstərdiyi yüzillik bir zaman kəsiyində Azərbaycanda elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilmişdir. Azərbaycanın tərəqqisi, inkişafı, çiçəklənməsi və hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlətə çevrilməsi uğrunda fəaliyyət göstərən vətənpərvər ziyalıların böyük çoxluğu bu milli təhsil və elm ocağının yetirmələridirlər.

Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasında böyük rolu olan, onun ilk rektoru V.İ.Razumovski qeyd edirdi ki, “Azərbaycan öz maarif ocağını yaratdı. Türk xalqının tarixinə yeni parlaq səhifə açıldı. Avropa ilə Asiyanın qovşağında yeni məşəl yandı... mən Bakı Dövlət Universitetinin parlaq gələcəyinə inanıram”.

Bu gün Bakı Dövlət Universitetində 300 nəfərdən çox elmlər doktoru, professor, o cümlədən 10 akademik, 12 AMEA -nın müxbir üzvü, 900 nəfərdən çox fəlsəfə doktoru, dosent, 20 mindən çox tələbə təhsil alır. Bakı Dövlət Universitetində çalışan professor-müəllimlərdən 30 nəfəri əməkdar elm xadimi, 4 nəfəri Dövlət Mükafatı laureatı, 10 nəfərdən çox Prezident təqaüdçüsü, 12 nəfəri isə Milli Məclisin deputatı kimi şərəfli adı daşıyır.

Bakı Dövlət Universiteti fəaliyyət göstərdiyi yüzillik zaman kəsiyində çox çətin, mürəkkəb, həm də şərəfli bir tarix yaşamışdır. Onun fəaliyyəti, rəhbərləri daima respublika rəhbərliyinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Xüsusilə 30-50-ci illərdə, totalitar rejimin tüğyan etdiyi bir şəraitdə Universitetdə mövcud vəziyyət, baş verən proseslər Azərbaycan K(b)P MK-nın diqqətindən yayınmamış, bu təhsil ocağında tez-tez komissiyaların yoxlamalarından keçmişdir. Bu yoxlamalardan biri 1948-ci ildə aparılmışdır. Belə ki, qeyd olunan ildə Azərbaycan Kommunist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin bürosu Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə, ideya-siyasi iş, kadr məsələsi sahəsində vəziyyəti yoxlamaq üçün xüsusi komissiya yaratmışdır. Komissiya Universitetdə çox ciddi yoxlama aparmış və Mərkəzi Komitəyə məlumat hazırlamışdır.

Komissiyanın apardığı yoxlama haqqında məlumat Azərbaycan Kom-

munist (bolşeviklər) Partiyası Mərkəzi Komitəsinin 1948-ci il 22 may tarixli büro iclasında geniş müzakirə olunmuşdur. Müzakirə zamanı qeyd edilmişdir ki, partiya və sovet təşkilatının yaxından köməyi ilə Azərbaycan Dövlət Universiteti Respublikada ali məktəblərin flaqmanı, elmin və təhsilin başlıca mərkəzi olaraq qalmaqdadır. Qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində 28 professor, 115 dosent, 242 müəllim və asistent işləyir. Son dörd ildə Universitetdə elm tədqiqat sahəsində də yaxşı nəticələr əldə edilib. Belə ki, bu müddətdə 20 doktorluq və 156 namizədlik dissertasiyaları müdafiə olunub. Universitetin səkkiz fakültəsində 3137 tələbə təhsil alır ki, onlardan da 2 mini azərbaycanlıdır. Son illərdə tədrisin keyfiyyəti və tələbələrin dərslərə davamiyyəti xeyli yaxşılaşmışdır. Həmçinin 1947-1948-ci tədris ilində Universitet respublika xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üçün 289 nəfər mütəxəssis hazırlamışdır və hazırda onlar öz ixtisasları üzrə müvəffəqiyyətlə çalışırlar.

Müzakirə zamanı həmçinin bütün bu müsbət cəhətlərlə yanaşı qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə, ideya-siyasi iş sahəsində çatışmazlıq və nöqsanlar mövcuddur.

Azərbaycan K(b)P MK bürosu qeyd etmişdir ki, Universitetin rektoru elm, təlim-tərbiyə sahəsində çalışan işçilərin keyfiyyət göstəricilərinə, onların potensialına, seçilməsinə diqqətlə yanaşmamış, elmi tədqiqatçıların tam ştatla təmin olunmasına, elmi-tədqiqat işlərinin keyfiyyətinə lazımi diqqət yetirilməmiş, bəzi işlər lazım olmadığı halda həmmüəlliflər tərəfindən qeydiyyatlardan keçirilmişdir. Kimlərsə elmi tədqiqatların aparılmasında iştirak etmədən, alınan nəticələrə həmmüəllif kimi adları yazılıb. Komissiya tərəfindən yoxlamalar zamanı müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində 15 professor və 55 dosent vakant yerləri boşdur və 128 müəllim əvəzedici kimi fəaliyyət göstərir, ştatla təmin olmamışlar.

Həmçinin Universitetin bir sıra kafedralarında kifayət qədər hazırlıqlı, bacarıqlı elmi işçilər yoxdur, bir sıra aparıcı fənləri təcrübəsiz, zəif hazırlıqlı mütəxəssislər tədris edir ki, bu da tədrisin, təlim -tərbiyənin aşağı səviyyədə olmasına gətirib çıxarır. O cümlədən marksizm- leninizmin əsasları kafedrasında çalışan, tədrislə məşğul olan 24 müəllimdən 17-sinin, şərqsünaslıq fakültəsində isə 62 elmi işçidən 48-nin elmi dərəcəsi yoxdur.

Müzakirə zamanı elm və tədris planlarının yerinə yetirilməsində də qüsurlar və nöqsanlar olduğu və bunların səbəbi kimi ixtisaslı kadrların olmaması göstərildi. Məsələn, 1947-1948-ci tədris ilində Tarix fakültəsinin fəlsəfə bölməsində rus və qərb fəlsəfəsinin tarixindən, həmçinin ictimai fikir tarixindən o sahə üzrə kadr olmadığına görə mühazirələr oxunmamışdır.

Komissiya büro iclasında müzakirə zamanı onu da qeyd etdi ki, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Azərbaycan bölmələrində oxuyan tələbələrə rus dilinin tədrisinə lazımi səviyyədə diqqət yetirilmir. Nəticədə universitetin tələbələri rus dilini ya bilmir, ya da zəif bilir. Onun nəticəsidir ki, məzunlar öz ixtisasları üzrə nəşr olunan yeni, müasir ədəbiyyatlarla tanış ola bilmir, elmi yeniliklərə yiyələnmə bilmirlər. Bu da onların mütəxəssis kimi keyfiyyətlərinə, iş

təcrübəsinə mənfi təsir göstərir.

Müzakirə zamanı Universitetin ayrı-ayrı fakültələrində, elmi-tədqiqat laboratoriyalarında elmi-tədqiqat işlərinin də zəif aparıldığı qeyd edilmiş, lazımi elmi bazanın, təcrübənin olmadığı və ya zəif olduğu göstərilmişdir. Elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasına, onların vaxtlı-vaxtında yerinə yetirilməsində Universitetin rektoru Qarayevin və elmi işlər üzrə məsul şəxsin zəif nəzarət etdikləri qeyd edilmişdir, elmi-tədqiqat mövzularının seçilməsinə diqqət olduqca zəifdir. Bunun nəticəsi olaraq uzun illərdir ki, universitetin bəzi kafedralarında respublikanın xalq təsərrüfatı və mədəniyyəti üçün əhəmiyyəti olmayan elmi işlər araşdırılır. Müzakirə zamanı Universitetdə kadrların yetişdirilməsi, seçilməsi və yerləşdirilməsi sahəsində də ciddi nöqsan və qüsurlar olduğu aşkara çıxarılmışdır.

Universitetdə kadr hazırlığına, yetişdirilməsinə mənfi təsir göstərən amillərdən biri də elmi işçilərin və aspiranturaya (doktorantura) düzgün seçim edilməməsi və bu sahələrdə təsadüfi heç bir perspektivi olmayan adamların düşməsidir.

Gənc elmi kadrların hazırlanması və irəli çəkilməsi işində də çatışmazlıqlar, qüsurlar aşkar edilmişdir. Rektoratın rəhbər işçiləri və kafedra rəhbərləri elmi kadrların, aspirantların seçilməsi və yerləşdirilməsində ailə-qohum münasibətləri və tanışlığa daha çox üstünlük verdikləri üçün çox hallarda bu sahədə bolşevik-partiya prinsipləri pozulurdu.

Hətta 1947-ci ildə Universitetdə aspiranturaya qəbul planı yerinə yetirilməmişdi. Aspiranturaya kadrların seçilməsində qəbulda liberal yanaşma çox ciddi nöqsanlara gətirib çıxarırdı. Nəticədə 1947-ci ildə fərdi iş planını yerinə yetirmədiyinə görə 10 aspirant, dissertasiya işini vaxtında tədqim etmədiyinə görə isə 26 aspirant xaric edilmişdir.

Büro iclasında xüsusi olaraq qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetinin partiya təşkilatı və elmi şurası ÜİK(b)P MK-nın ideoloji iş sahəsində qarşıya qoyduğu vəzifələrin, qərarların yerinə yetirilməsinə zəif diqqət yetirir, ictimai-siyasi tədbirlərin həyata keçirilməsində də məsuliyyətsizlik özünü göstərir. Həmçinin universitetin bəzi elmi işçiləri, o cümlədən genetika və darvinizm kafedrasının müdiri Mirəli Axundov biologiya fənninin tədrisində və elmi işdə antimaterialist (idealist) mövqe tuturdular

Universitetdə elmi işçilər və aspirantlar arasında ideya-siyasi və tərbiyə işi yaxşı aparılmırdı, Universitetin partiya və komsomol təşkilatları kommunistlərin və komsomolçuların marksizm-leninizm əsaslarına yiyələnməsinə zəif nəzarət edirdilər. Məhz buna görə də bir çox tələbələr, aspirantlar, elmi işçilər elmi nəzəriyyələri, partiya tarixi məsələlərini, cari siyasi məsələləri çox çətinliklə qavrayırdılar, hətta bəzən səhvə də yol verirdilər. Həmçinin xüsusi olaraq qeyd edilmişdir ki, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Partiya Komitəsi ÜİK(b)P üzvlüyünə namizədlərlə az işləyir. Bunun nəticəsidir ki, 161 partiya üzvlüyünə 52-si partiya sıralarına qəbul oluna bilməmişdir.

Büro iclasında çox kəskin şəkildə qeyd edilmişdir ki, Universitet partiya komitəsinin və fakültə partiya təşkilatlarının iclasları sönük, prinsipsiz,

hazırlıqsız keçirilir, iclaslarda tənqid və özünütənqid çox zəifdir.

Universitet partiya komitəsi fakültə partiya təşkilatları və qrupları ilə zəif iş aparır, komsomol təşkilatları ilə əlaqə də lazımi səviyyədə deyil.

Azərbaycan K(b)P MK bürosu qeyd etdi ki, Vorosilov rayon partiya komitəsi Azərbaycan Dövlət Universitetinin partiya təşkilatı ilə zəif iş aparır, rəhbərlik və işə nəzarət lazımi səviyyədə qurulmayıb, təlim-tərbiyə, ideya-siyasi işin yaxşılaşdırılması ilə bağlı tədbirlər görülmür.

Azərbaycan K(b)P MK S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə, ideya-siyasi işin vəziyyətini müzakirə edərək Qərara alır:

1.S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru A.Qarayevə və partiya Komitəsinin katibi M.Məmmədova tapşırılsın ki, Azərbaycan K(b)P MK bürosu tərəfindən Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə, ideya-siyasi iş sahəsində aşkar edilən qüsurların, nöqsanların aradan qaldırılması və bu sahələrdə vəziyyəti, işin səviyyəsini yüksəltmək məqsədilə təxirə-salınmaz tədbirlər görsünlər;

2. Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru yoldaş Qarayevə tapşırılsın:

- Ştatlara uyğun olaraq kafedraların yüksək ixtisaslı elmi işçilərlə təmin edilməsi işi yaxşılaşdırılsın, bu sahədə olan nöqsanların qısa müddətdə aradan qaldırılmasına nail olunsun;
- Fakültə dekanları və onların müavinlərinin tərkibinə, onların seçilməsinə yenidən baxılsın, onlar yüksək elmi potensialı olan, nüfuzlu, təlim-tərbiyə, təhsil sahəsində təcrübəsi olan kadrlarla əvəzlənsin;
- Qısa müddətdə fakültələrdə professor müəllimlər arasında olan əvəzləyicilərin sayı minimuma endirilsin, çalışılsın ki, Universitetin elmi işçiləri başqa təhsil-elm müəssisələrinə getməsin;
- Universitetdə müəllim, elmi kadrlarının hazırlanmasının başlıca bazası olan aspirantura şöbəsinə rəhbərlik yüksək ixtisaslı, daha böyük nüfuzu olan kadrlar hesabına gücləndirilsin;
- Elmi kadrların, aspirantların və tələbələrin seçilməsi işinə, kadrların seçilməsində partiya prinsipinə, elmi potensiala, işgüzarlığa, siyasi keyfiyyətə diqqət artırılsın;
- İctimai elmlərin tədrisində keyfiyyəti artırmaq məqsədilə ictimai elm kabinetləri dərslilər, dərş vəsaitləri və eksplanatlarla təminatı yaxşılaşdırılsın;
- Universitetin kafedralarında yerinə yetirilən elmi-tədqiqat mövzularına yenidən baxmaqla elmi-tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsinə elmi şüaranın nəzarəti gücləndirilsin, elmi şuralarda yalnız elmi-praktiki əhəmiyyəti olan, xalq təsərrüfatının inkişafına təsir edən mövzuların seçilməsinə və tədqiqata cəlb olunmasına diqqət yetirilsin, həmçinin tədqiqata cəlb olunmuş mövzuların vaxtında yerinə yetirilməsi təmin olunsun;
- Büronun qəbul etdiyi qərarlarda Azərbaycan Dövlət Universiteti Partiya Komitəsinin qarşısında da ciddi tələblər qoyuldu (Partiya Komitəsinin sədri M.Məmmədov);
- Universitet partiya təşkilatları və qruplarına təlim-tərbiyə, ictimai-siyasi mə-

sələlərdə köməklik artırılın. Partiya təşkilat və qrup katiblərinə tapşırılsın ki, partiya-siyasi məsələlərə həsr olunan mütəmadi seminarların keçirilməsini gücləndirsinlər.

Elmi işçilər, aspirantlar və tələbələr arasında ideya-siyasi tərbiyə işlərini gücləndirmək məqsədilə Universitet partiya komitəsində tədbirlər planına baxmaq və təsdiq etmək;

Partiya və Hökumətin ideoloji işinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı qəbul etdiyi qərarların və göstərişlərin Universitetin elmi işçiləri, aspirantları və tələbələri arasında təbliğini və öyrənilməsinə təmin etmək sahəsində partiya təşkilatları öz fəaliyyətlərini gücləndirməlidirlər;

-Həmçinin büronun qəbul etdiyi qərarlarda partiya üzvlüyünə qəbul qaydalarına ciddi əməl olunması tövsiyə olunmuşdur;

-Partiya Komitəsinin iclasına və sessiyalarına hərtərəfli və diqqətlə hazırlanmalı və həmçinin yığıncaqlarına aşkar edilən çatışmazlıqlar, nöqsanlar gizlədilməməli, əksinə hərtərəfli müzakirə edilərək onların aradan qaldırılması üçün əməli tədbirlər görülməlidir. İclaslar tənqid və özünü tənqid şəraitində keçməlidir.

Universitetin bütün əməkdaşlarının, aspirantların, tələbələrin, ilk növbədə gənc kommunist və komsomolçuların siyasi cəhətdən maarifləndirilməsində diqqət artırılmalıdır.

Partiya, komsomol komitələrinin iclaslarında Universitetdə ideoloji işin vəziyyəti müzakirə edilməli və nöqsanların və çatışmazlıqların aradan qaldırılması ilə bağlı müvafiq tədbirlər görülməlidir.

Həmçinin partiya iclaslarında elmi iş planının yerinə yetirilməsi vəziyyəti müzakirə olunsun, qüsurlar vaxtında aşkarlanaraq aradan qaldırılsın. Bu sahədə kommunistlər qabaqcıl rol oynamaqla digərlərinə nümunə olmalıdırlar.

Partiya, hökumət qərarlarının Universitet auditoriyalarında tədrisinə, onun öyrənilməsi və təbliğinə diqqətlə yanaşılmalıdır.

Universitetdə “biologiya elminin vəziyyəti haqqında” Kənd təsərrüfatı Akademiyasının sessiyasında qəbul edilmiş qərarların elmi işçilər, aspirantlar və tələbələr arasında izahının aparılması, biologiya elmində Miçurin təliminin təbliği, öyrənilməsinin zəruriliyi rektorat, partiya komitəsi qarşısında bir vəzifə kimi qoyulsun.

Tələbələrin təqaüdə təmin edilməsi və onların arasında ideya-siyasi, təlim-tərbiyə işinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı SSRİ Nazirlər Sovetinin 1948-ci il 9 avqust tarixli qərarının izahı və təbliğinə diqqət artırılın.

Azərbaycan K(b)P MK-nın büro iclasında Azərbaycan Dövlət Universitetində Komsomolçu gənclər arasında da aparılan işin səviyyəsinin qaldırılması məsələsinə də toxunulub və Lenin Komsomol Gənclər İttifaqı Mərkəzi Komitəsinə bu sahədə işin gücləndirilməsi tapşırılıb.

Həmçinin büronun qərarlarında Universitet həmkarlar komitəsinin işinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı müddəalar öz əksini tapmışdır. Respublika Həmkarlar İttifaqına mədəni- kütləvi, mədəni – maarif işlərinin təşkilində universitet

həmkarlar təşkilatına köməklik göstərilməsi tövsiyə edilib. Büro iclasında Azərbaycan K(b)P MK Voroşilov rayon komitəsinə Universitet partiya təşkilatının fəaliyyətinə nəzarətin gücləndirilməsi, mütəmadi olaraq öz iclaslarında Universitet partiya təşkilatının ideya-siyasi, təlim-tərbiyə sahəsində gördüyü işlər barədə hesabatların dinləndirilməsi və müzakirə edilməsi tapşırılmışdır.

Universitetdə tədris, təlim-tərbiyə sahəsində, tədrisinin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, müəllim və tələbələrin Azərbaycan dilində dərslilər və dərslər vəsaitlər ilə təmin edilməsi işinin yaxşılaşdırılması məsələləri də büronun müzakirəsində, qəbul edilən qərarlarda mühüm yer tutmuşdur.

Universitetdə SSRİ Nazirlər Sovetinin 22 may 1948-ci il, 1709 sayılı qərarına uyğun olaraq ixtisaslı kadrlarla boşluqları doldurmaq üçün Azərbaycan Dövlət Universitetinə Moskvanın ali məktəblərinə və SSRİ Elmlər Akademiyasına doktoranturaya 5 nəfər elmlər namizədinin və aspiranturaya 5 asistentin göndərilməsinə icazə verilmişdir.

Büroda qərara alınmışdır ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində tələbələrin, fakültələrin, kafedraların, laboratoriya kabinetlərinin sayı kifayət qədər artdığından bu gün onun tədris binası, maddi – texniki bazası tələbələrə cavab vermir, çox kəskin vəziyyət yaranmışdır. Ona görə də Azərbaycan K(b)P MK bürosu Bakıda Universitet Şəhərciyinin tikilməsi ilə bağlı qərar qəbul etmişdir. Qərarla Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinə bir vəzifə olaraq tapşırılmışdır ki, Universitet Şəhərciyinin salınması ilə bağlı SSRİ Nazirlər Soveti və Ali Təhsil Nazirliyi qarşısında bu məsələnin həllini tezləşdirməklə bağlı məsələ qaldırılsın. Həmçinin büro iclasında Azərbaycan Dövlət Universitetində təlim-tərbiyə, tədris, təsürrüfat-təşkilat, ideya-siyasi sahələrdə işləri yaxşılaşdırmaqla bağlı Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti qarşısında mühüm vəzifələr qoyulmuşdur.

Büro iclasının sonunda qəbul olunan qərarla A.İ.Qarayevin Universitetin rektoru vəzifəsindən azad edilməsi ilə bağlı xahişi təmin edilməmiş və əksinə ona tapşırılmışdır ki, qısa müddətdə Azərbaycan K(b)P MK-nın büro iclasında və qəbul etdiyi qərarlarda söylənilən nöqsanların, qüsurların, çatışmazlıqların aradan qaldırılmasına nail olsun.

Azərbaycan Dövlət Universiteti mövcud olduğu 100 illik tarixi zamanda kadrların hazırlanması onun fəaliyyətində ən başlıca istiqamətlərdən biri olmuşdur.

Müharibədən sonrakı dövrdə Universitet milli kadrların, o cümlədən Şərqsünasların hazırlanması işinə diqqəti daha da artırmışdır. Bunu Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru akademik Yusif Məmmədəliyevin “S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetində şərqsünas kadrların hazırlanmasını yaxşılaşdırmaq haqqında” Azərbaycan K(b)P MK-nın birinci Katibi İ.D.Mustafayevə ünvanlandığı 23 yanvar 1957-ci il, (Yr/26) tarixli məktubunun əsasında daha aydın görmək olar.

Məktubu təqdim edirik:

(Fond 1. Siyahı 33, iş 58.v. 196- 198)

Şərqsünaslığın inkişafı və şərqsünas kadrların hazırlanması problemi

Sovet dövründə də elmin qarşısında duran ən mühüm məsələlərdən hesab edilirdi. Hətta bu problemin həlli dövlət siyasətinə çevrilmişdir. Müharibədən sonrakı 40-50-ci illərdə bu sahədə bir neçə əməli tədbirlər həyata keçirilmişdir. SSRİ Elmələr Akademiyasının Şərqsünaslıq İnstitutu yenidən təşkil olunmuş “Sovet Şərqsünaslığı” jurnalının nəşrinə başlanmışdır. Həmçinin dövlət dəstəyi ilə Şərqsünaslıq elm müəssisələri, digər şərq ölkələrinin şərqsünas təşkilatları ilə əlaqədar yenidən qurulmağa başlanmış, şərqsünaslıqla bağlı kitab və vaxtaşırı nəşr mübadiləsi qaydaya salınmışdır.

Bu sahədə Azərbaycan Dövlət Universiteti yarandığı vaxtdan, o cümlədən II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə də Şərqsünaslıq fakültəsi Şərqsünaslıq elminin formalaşdırılmasında və inkişafında, şərqsünas kadrların hazırlanmasında müstəsna rol oynamışdır. Azərbaycan Dövlət Universitetində (Bakı Dövlət Universiteti) Bartold, Marr, Meşaninov, Oşmarin, Samayloviç, Ramaskeviç kimi görkəmli şərqsünas alimlər və Şor, Komarovski, Yuze, Qulyayev, Makovelski, Uaruar, Qubaydulin, Çobanzadə, C.Nağıyev, Bertels, Dmitriyev və digər tanınmış professorlar çalışmışlar. Universitetin Şərqsünaslıq fakültəsi böyük bir şərqsünaslar nəslə və görkəmli elm və mədəniyyət xadimləri yetişdirmişdir. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, C.Cabbarlı, H.Hüseynov, V.Xulufu, A.Sultanlı, M.Arif, Ə.Sumbatzadə, Dəmirçizadə, A.Bədəlbəyli, Şirəliyev, S.Salamzadə, A.Seidov, F.Qasımzadə, İ.Həsənov, A.Kazımov, S.Rəhimov və digərləri Universitetin Şərqsünaslıq fakültəsinin yetişdirmələridir.

Təəssüf ki, fakültə 1929-cu ildə öz fəaliyyətini dayandırmışdır və buna görə də respublikada şərqsünaslıq elminin inkişafında böyük boşluq yaranmışdır. 1942-ci ildə yenidən Universitetin nəzdində Şərqsünaslıq fakültəsi bərpa edilmiş və yenə də əvvəlki illərdə olduğu kimi Universitet Şərqsünaslıq kadrlarının hazırlığının və şərqsünaslıq sahəsində Azərbaycanın elmi qüvvələrinin əsas diqqət mərkəzinə çevrilmişdir.

XX əsrin 40-cı illərinin sonu- 50- ci illərdə Şərqsünaslıq fakültəsi ölkəyə kifayət qədər yüksək hazırlıqlı şərqsünaslar yetişdirmişdir. 1948-ci ildən başlayaraq İran filologiyasını qurtarmış məzunlardan 20 nəfəri namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. Həm də onlar yalnız fars dili və ədəbiyyatı üzrə deyil, həmçinin tarix, etnoqrafiya və müxtəlif xalqların dilləri üzrə də dissertasiya müdafiə etmişlər.

Şərqsünaslıq fakültəsinin məzunlarının bir çoxu Bakının, Moskvanın, Leninqradın və başqa şəhərlərin elmi tədqiqat institutlarında, Moskva radiosunun Azərbaycan Radio verilişləri idarələri şəbəkəsinin radio yayımlarında müvəffəqiyyətlə çalışırlar.

Şərqsünas məzunların daha geniş istifadəsi məqsədilə SSRİ Ali Təhsil Nazirliyi iki ixtisas üzrə - İran filologiyası və Azərbaycan dili-hazırlığını nəzərdə tutmaqla Şərqsünaslıq fakültəsinin tədris planını təsdiq etdi. Bu plana görə Şərqsünaslıq fakültəsinin məzunları həm də ana dili və ədəbiyyat müəllimi də işləyə bilərdilər.

Lakin onu da qeyd etməyi özümə borc bilirəm ki, Azərbaycan Dövlət

Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin hazırkı vəziyyəti, kadr hazırlığı heç də şərqsünaslıq sahəsinin müasir tələblərinə cavab vermir. Son illərdə şərqsünaslıq elminin genişləndiyi, inkişaf etdiyi bir şəraitdə, gənc kadr hazırlığının artırılması əvəzinə, şərqsünaslıq ixtisasına qəbul yerləri azaldılıb, türk filologiyası şöbələri, türk və ərəb dili kafedraları bağlanmış və rəsmi olaraq fakültə hesab olunan Şərqsünaslıq fakültəsinin 1-5-ci kurslarda cəmi 50 tələbə oxuyur və bu fakültə bu vəziyyətdə əslində filologiya fakültəsinin ən az həcmli şöbəsinə çevrilmişdir.

Beləliklə, Şərqsünaslıq fakültəsində təhsil alan fars və türk dillərinin tədrisi ilə kifayətlənir. Şərqi tarixinin, ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, etnoqrafiyasının, incəsənət və iqtisadiyyatının, həmçinin də ərəb, türk və digər şərqi dillərinin öyrənilməsinə lazımi səviyyədə diqqət göstərilir. Belə ki, Şərqsünaslıq fakültəsində ərəb dili köməkçi fənn kimi öyrənilir, türk dili və ədəbiyyatı isə yalnız 1954 və 1955-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetində müvəqqəti göndərilmiş bolqar türkləri qrupu tərəfindən öyrənilir.

Bütün bu səbəblərdən şərqsünaslıq elminin inkişafı və genişlənməsi və Respublikada Şərqsünasların hazırlanması işini gücləndirmək, bu sahədə olan boşluğu aradan qaldırmaq məqsədilə ölçülər götürülməsini xahiş edirik.

Şərqsünaslıq sahəsində əməli tədbirlərin həyata keçirilməsi, bu sahədə işlərin gücləndirilməsi hansı ehtiyacdən meydana çıxır:

1. Yaxın və Orta Şərqi ölkələrinin tarixinin, dilinin, ədəbiyyatının, etnoqrafiyasının, incəsənət və mədəniyyətinin və s. dərindən öyrənilməsinin vacibliyindən;
2. Şərqsünas kadrların hazırlanması işinin gücləndirilməsi, yüksək ixtisaslı elm, təhsil mütəxəssislərinə və professor, müəllimlərə olan ehtiyacın aradan qaldırılması;
3. Azərbaycanın özünün mədəni, tarixi irsinin öyrənilməsi və təbliğini həyata keçirə bilən şərqsünasların hazırlanmasının zəruriliyi və s. Bu isə yaxın və orta şərqi xalqlarının dilini, tarixini, mədəniyyətini öyrənmədən mümkün deyil.

Unutmayaq ki, şair-alim Bakuvi (x/ə), şair Xətib Təbrizi (x/ə), filosof Bəhmənyar (XI-XII əsrlər, şair və mütəfəkkir Xəqani (XII əsr), Nizami Gəncəvi (XII əsr), Qətran Təbrizi (XI əsr), Marağalı Mahmud Şabustari (XI əsr), Arif Ərdəbili (XIII əsr), İmadəddin Nəsimi (XIV əsr), Bərgüşadlı Həbib (XV əsr), Məhəmməd Füzuli (XVI əsr), Rükəddin Məsud Məsihi (XVII əsr), Abbasqulu ağa Bakıxanov (XIX əsr) və başqa bu kimi milli mədəniyyətimizin görkəmli xadimləri öz əsərlərini ya ərəb və ya fars dillərində, ya da fars və ərəb dillərinin elementləri ilə zənginləşdirilmiş Azərbaycan dilində yazmışlar.

Eyni zamanda onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir neçə əsrlər ərzində klassik dövrün Azərbaycan ədəbiyyatı İran, Türkiyə, Hindistan, Əfqanıstan və digər bir sıra ölkələrin mədəniyyəti və tarixi ilə bağlı olmuşdur. Odur ki, bu ölkələrin mədəniyyəti, tarixi, ədəbiyyatı ilə yaxından tanış olmadan öz milli mədəniyyətimizin inkişaf tarixini tam şəkildə tədqiq edə bilmərik.

Beləliklə, Universitetdə olan professor və müəllim potensialını nəzərə alaraq İran filologiyası bölməsini genişləndirmək, həmçinin yenidən ərəb və

türk filologiyası bölmələrini təşkil etmək və bununla da respublikada xüsusi potensiala, elmi-praktiki malik Şərqsünaslıq fakültəsini formalaşdırmaq olar. Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq M.S.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektorluğu bu məsələnin Azərbaycan KP MK-nın bürosunda baxılmasını və müvafiq qərar qəbul edilməsini xahiş edir.

Əlavə:

1. ADU-nun Şərqsünas sahələrində çalışan professor- müəllim və şərqsünas kadrların hazırlığı üçün cəlb oluna biləcək mütəxəssislərin siyahısı.
2. ADU-nun Şərqsünaslıq fakültəsini bitirən, doktorluq və namizədlik dissertasiyasını müdafiə edənlərin siyahısı.
3. Azərbaycan KP MK büro layihəsinin qətnaməsi.

S.M.Kirov adına ADU-nun rektoru: akad.Məmmədəliyev Y.Q.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Siyasi Sənədlər Arxivi Fond 1, siyahı 33, iş 58. V.8-15.
2. ARPIİSSA F. 1, siy. 45, iş 71, v.196-199.
3. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. Bakı “Llider nəşriyyatı”, 2004.V.203-210

**О СОСТОЯНИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ И
ПАРТИЙНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В АЗГОСУНИВЕРСИТЕТЕ ИМЕНИ
С.М.КИРОВА. ПОДГОТОВКА КАДРОВ ВОСТОКОВЕДОВ В УНИВЕРСИТЕТЕ**

И.Х.ЗЕЙНАЛОВ

РЕЗЮМЕ

Научная статья написана на основе материалов Архива Политических документов Управления Делами Президента Азербайджанской Республики (АПДУДПАР)- Фонд 1, опись 33, дело 58; опись 43, дело 102.

В статье рассматривается роль лидера Азербайджанской Демократической Республики в создании Азербайджанского Государственного Университета, прослеживается исторический пройденный путь университета. Одним из центральных вопросов статьи является изучение деятельности Азербайджанского Государственного Университета в учебно-воспитательной, идейно-политической области и в подготовке кадров в послевоенные годы на основе материалов заседания бюро АКП (б), посвященной данному вопросу.

В статье главное внимание уделяется обзору письма ректора АГУ имени С.М.Кирова, академика Юсифа Мамедалиева первому секретарю ЦК АКП(б) И.Д.Мустафаеву «Об улучшении подготовки кадров-востоковедов в Азербайджанском Государственном Университете имени С.М.Кирова». В статье также приводится материал из принятого решения бюро ЦК АКП (б) по данному вопросу 22 мая 1948 года.

Ключевые слова: Азербайджанская Коммунистическая Партия (большевиков), Центральный Комитет, бюро, учебно-воспитательное дело, идейно-политическая работа, Азербайджанский Государственный Университет, ректор, востоковед, кафедра, профессор, доцент, аспирант

ON THE SITUATION OF TEACHING-EDUCATION AND PARTY- POLITICAL ISSUES IN THE AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY (BSU) NAMED AFTER S.M.KIROV. THE TRAINING OF ORIENTALIST CADRES AT THE UNIVERSITY

I.Kh.ZEYNALOV

SUMMARY

The scientific article was prepared on the materials of the Archive of Political Documents of the Office of the Azerbaijan Republic-Fund 1, list 33? Case 58; list 43, case 102.

The scientific article reflects the role of the head of the Azerbaijan Democratic Republic in establishment of the Azerbaijan State University and examines the history of the University. One of the major issues in the article is so to study the accomplishments of the University in the areas of public- political, teaching- education, political and ideological areas, also regarding to the preparation of the cadres in the bureau session of Central Committee of Azerbaijan Communist (b) P are studied and interpreted in the article.

The analyses and interpretations of the Decree by CC of AK (b) P ‘On the situation of teaching-education, party-political issues in the Azerbaijan State University named after S.M.Kirov’ dating to 22 may 1948 and the letter of the rector of ASU, academician Yusuf Mammadaliyev to the first secretary of CC AK (b)p Imam Mustafayev ‘On the improvement of the training of orientalist cadres in ASU’ are the main part of the article.

Keywords: Azerbaijan Communist (Bolsheviks) Party, Central Committee, bureau, teaching- education, party-political, Azerbaijan State University, professor, associate professor, post-graduate, department, orientalist